

Jan Guillou

ECHTE AMERIKAANSE JEANS

Vertaald door Bart Kraamer

2017 Prometheus Amsterdam

BRAND NEW CADILLAC

Toen ik begreep dat Stalin gestorven was, keerde ik luid huilend terug naar mama thuis.

Na schooltijd waren Johan en ik het bos in gegaan achter Igelboda omdat hij me een mierenhoop zou laten zien op een zonbeschenen helling waar bijna alle sneeuw was wegsmolten. De mieren waren al ontwaakt uit hun winterslaap. Wat we met de mieren deden, weet ik niet meer, waarschijnlijk iets wat ik me niet wil herinneren.

We waren natuurlijk te laat en kwamen op het idee om te gaan zwartrijden in de trein vanuit Igelboda, het waren toch maar twee haltes voor Johan en drie voor mij.

Op het station van Igelboda zagen we het vreselijke nieuws op het aanplakbiljet van *Aftonbladet*, slechts twee woorden maar met grote zwarte letters:

STALIN

DOOD

Diep geschokt slopen we de eerste wagon in toen de trein kwam. We zeiden niet veel, wat hadden twee negenjarigen kunnen zeggen? We zaten er met gebogen hoofd en dachten aan hem, zagen hem voor ons, vooral zijn blik en zijn snor. Zolang Johan naast me zat op het verborgen houten bankje helemaal voorin bij het hokje van de machinist kon ik me groothouden. Maar toen ik was uitgestapt bij de Ringvägen drongen de tranen zich onweerstaanbaar op. Ik schaamde me natuurlijk. In onze familie huilde je niet, vooral de mannen niet. Dat wist ik heel goed.

Maar toen mama naar me toe kwam zodra ik door de deur was geglipt en bezorgd vroeg waar ik was geweest, stortte ik compleet in terwijl ik mijn armen om haar heen sloeg, mijn hoofd tegen haar borst liet rusten en snikkend het vreselijke nieuws vertelde.

Ze toonde choquerend weinig begrip voor mijn verdriet. Ze zei iets als dat het tijd werd, maar dat een jongen van een deftige familie daar niet om hoorde te huilen, vooral niet als iemand het kon zien. En waar had ik die rare ideeën in mijn hoofdje gehaald?

Haar reactie kalmeerde me en ik probeerde iets te zeggen over dat hij toch het grappigst van iedereen was geweest, vooral wanneer hij achterna werd gezeten door lange rijen politieagenten met knuppels in de aanslag.

Mama's reactie werd nog onbegrijpelijker. Ze begon te lachen, eerst alleen alsof ze de hik had, daarna bijna ongepast luid voor een moeder.

Ze omhelsde me en streekte me over mijn wangen, kustte mijn tranen weg en kreeg weer een lachbui.

Nee, mijn lievelingsjongetje, verzekerde ze me met vrolijke ogen toen ze weer tot zichzelf was gekomen, je denkt aan Chaplin en die is niet dood, helemaal niet. Ik hoorde het over Stalin op de radio toen je naar school was gegaan. En dat is echt niet iets om over te huilen.

Mijn verwarring moet compleet zijn geweest, net als mijn opluchting. Tegelijkertijd was het vreemd dat je er vrolijk van kon worden wanneer iemand doodging.

Maar wie was er dan doodgegaan als het Chaplin niet was?

Dat moet ik hebben gevraagd, maar ik herinner me slechts vaag wat mama antwoordde. Ik wist niets van politiek, behalve dat het een van de drie dingen was waar je niet over mocht praten, zelfs de volwassenen niet, bij het zondagsdiner in de grote villa. De twee andere dingen waren geld en ziekte.

Maar wat antwoordde mama op de vraag over Stalin?

Nu, vijftien jaar later, wordt de herinnering, de hoogst onbetrouwbare herinnering, aangevuld met veronderstellingen, een soort reconstructie van wat mama geantwoord moest hebben omdat ze was wie ze was, net als wij allemaal in de familie Lauritzen.

Ten eerste zou ze gezegd moeten hebben dat Stalin de leider was van alle communisten in de wereld en dat communisten nog erger waren dan de sossen.

Dat de sossen verschrikkelijk waren wist ik. Ze wilden alles wat we bezaten van ons afpakken, alles wat opa Oscar en zijn broers hadden opge-

bouwd en bovendien onze auto's en boten. Daarom waren de sossen erger dan de Engelsen, zoveel begreep ik. Vooral opa maakte die vergelijking vaak. Maar wie die sossen waren, was minder duidelijk. Hier in Saltsjöbaden waren ze niet. Waarschijnlijk bevonden ze zich in Stockholm. Of in Norrköping.

Maar als Stalin erger was dan zowel de sossen als de Engelsen, dan was het onmogelijk om je de draagwijdte voor te stellen. Communisten waren makkelijker te begrijpen. Ze waren spionnen en spion was het ergste wat je kon zijn, ook al was het compleet onduidelijk waar een spion zich mee bezighield. Er leek een verband te bestaan tussen spionnen en degenen die onze vliegtuigen neerschoten. Ik herinner me nog goed dat Harry vaak op het onderwerp terugkwam. Het moet iets zijn wat in die tijd in de lucht hing na de spionnenprocessen van het jaar ervoor tegen de Enbomsliga en de 'marinespion' Hilding Andersson en daarbovenop nog het neerschieten van de DC-3, 'ons burgerlijk weerverkenningsvliegtuig', en de Catalina.

Tegenwoordig, vijftien jaar later, nu we weten dat het proces tegen de mythomaan Enbom en zijn 'liga' een rechterlijke dwaling was en de DC-3 een spionagevliegtuig in dienst van de Verenigde Staten, is het moeilijk je de argeloosheid van die tijd voor te stellen, en nog moeilijker om te proberen die te beschrijven. Als negenjarige kon me meer vergeven worden.

Na het eten die avond zou Harry uiteraard een extra pak slaag toevoegen aan de gebruikelijke routine omdat er daadwerkelijk een reden voor was. Ik was te laat thuisgekomen uit school.

Het is vreemd dat ik altijd aan die man dacht als Harry en nooit als 'papa', hoewel ik niet wist dat hij alleen maar mijn stiefvader was. Maar ik vergis me niet op dit punt, al kan ik de psychologie erachter niet verklaren. Ik schaamde me voor hem omdat hij niet als de andere vaders was. Andere klasgenoten werden niet geslagen door hun vaders en ik kreeg elke dag na het eten een pak slaag en daar schaamde ik me ook voor.

Maar het pak slaag na het eten was zo'n vaste routine dat het vanzelfsprekend was geworden en daarom viel er niet veel tegen in te brengen dat er nu een schepje bovenop werd gedaan. Ik was tenslotte te laat gekomen.

Als we naar Johan waren gegaan om Monopoly of Brio Labyrint te spelen, had ik gewoon naar huis kunnen bellen om het te zeggen, maar bij de mierenhoop was immers geen telefoon.

Die avond ging ik toch met een zekere opluchting naar bed. Ik was het gewend om op mijn buik te slapen als mijn kont en rug te veel gloeiden en Chaplin was niet dood.

Dat ik moeilijk in slaap kon komen, kwam door iets anders dan de pijn. Ik zag op tegen de dag van morgen. Dat kwam door die auto's.

Auto's hadden gezichten. Een Volvo PV 444 zag er vriendelijk uit, rond en met een grote glimlach aan de voorkant omdat de grille er ongevaarlijk uitzag, gewoon als een Zweeds hek, maar dan van chroom. Maar de Amerikaanse auto zag eruit als een zwaardwalvis met wijd uit elkaar staande roofdierenogen en een angstaanjagende muil met twee rijen blinkende tanden. Als je er recht voor stond leek het alsof het zwarte monster leefde en zich elk moment met open muil naar voren kon storten om alles wat op zijn pad kwam op te slokken, net als de zwaardwalvissen.

Ze hadden er lang om gezeurd, daarom had ik ten slotte zowel Anders als Johan beloofd dat ze langs mochten komen om naar de auto's in de garage te kijken. Vooral Anders was nergens meer in geïnteresseerd dan in auto's, had het bijna alleen maar over auto's en het leek alsof hij er alles van wist.

Ik had het gevoel dat er iets verbodens was aan de auto's, maar het was onmogelijk om te bedenken wat het in dat geval was, omdat niemand er iets over had gezegd. In deze tijd hadden de meeste gezinnen in Saltsjöbaden een auto, er waren zelfs vaders die 's ochtends met de auto naar de stad gingen, hoewel de trein sneller was.

Aan de ene kant geen uitgesproken verbod. Aan de andere kant veel te enthousiaste klasgenoten, waardoor het voelde alsof er iets geheims in de garage stond.

De schooldag ging snel voorbij, zoals ik het me herinner hadden we niets anders gedaan dan een beetje ijshockeyen voordat het tijd was om naar huis te gaan. De ijshockeybaan en de ijsbaan lagen vlak voor de deur. Hoewel het ijs zacht begon te worden en er barsten in kwamen, hadden we nog steeds onze schaatsen aan tijdens de lessen, maar met houten beschermers onder de ijzers. Wanneer de bel voor de pauze ging trokken we de veters strak en klossen meteen het ijs op, de jongens op ijshockeyschaatsen, slechts enkele hadden nog oude bandyschaatsen met een punt van voren, de meisjes droegen witte kunstschaatsen. Klas 3A was overgeplaatst naar het sportterrein in Saltsjöbaden omdat de toestroom aan leerlingen een tekort aan lokalen had veroorzaakt.

We hadden een paar dagen geleden onze fietsen tevoorschijn kunnen halen, de grindweggetjes waren weliswaar hier en daar nog met ijs bedekt, maar liever een enkel keertje vallen dan het hele stuk naar huis te moeten lopen.

Het kostte ons nu maar een kwartier voordat we onze fietsen voor de garage neer konden zetten. Het was een beetje griezelig om de zware knarsende deuren te openen en snel weer achter ons te sluiten. De ramen waren bedekt met stof en het was donker in de garage, het duurde even voordat onze ogen eraan gewend waren. Recht voor ons, in het midden, stond de zwaardwalvis met zijn glanzende, dreigende bek.

Anders floot schel op zijn vingers, zoals ze bij de middagvoorstelling in de bioscoop deden en wat moeilijk na te doen was zonder dat je je belachelijk maakte.

Jezus! barstte hij uit en hij liep ernaartoe en gaf een deskundige trap tegen een van de ballonbanden met witte zijkant. Dit is een 53'er, die heeft een v8, minstens 160 pk. Mag ik een blik op de motor werpen?

Ik zei geen ja en geen nee, zelf kon ik alleen de achterbank op en af klimmen en wist niet eens wat je moest doen om een blik op de motor te werpen. Maar Anders was er des te meer in thuis en had al snel de motorkap omhoog gekregen en vastgezet. En vertelde over de constructie van de v8, wees de cilinders, de cilinderkop en de ventielen aan en legde uit waarom het oliefilter zoveel groter was in Amerikaanse auto's dan in Zweedse.

Daarna testten we hoe het was om voorin te zitten op de zachte blauwe leren bekleding, Anders achter het grote ivoorkleurige stuur. Na een tijdje verplaatsten we ons naar de achterbank, waar je extra zitplaatsen uit kon klappen en waar plaats genoeg was voor een half voetbalelftal. Tussen de twee neergeklapte extra zitplaatsen stond een mahoniehouten kistje met twee kristallen karaffen en vier glazen, er zat waarschijnlijk cognac in de ene karaf, te oordelen naar de bruine kleur.

Over de pv deed Anders daarentegen licht neerbuigend. Die was een paar jaar oud en had nog een *fixlight* boven op het dak. Een *fixlight* was een r-vormige verhoging om mee aan te geven dat je ging afslaan, onderwees hij. Eerst knipperde er een blauw licht 'om de aandacht van de achterliggers te trekken'. Daarna kwam er een oranje signaal aan de rechter- of de linkerkant, de kant waarnaar je wilde afslaan. Hij verzekerde ons dat het een slechte constructie was. Er lekte water door het dak waarop hij gemonteerd zat, dus met dat *fixlight* waren ze gestopt. Maar er was nog een ergere fout. Wanneer je gas gaf om in te halen, hielden de ruitenwissers ermee op. Dat was een enorm probleem wanneer het regende. Bovendien had de wagen slechts 44 pk en dat was niets vergeleken met de Cadillac 160.

De pv, stoffig en lang niet gebruikt, hoefde verder niet geïnspecteerd te worden. Onze ogen waren nu gewend aan het donker daarbinnen en ach-

ter in de garage, achter een hoge stapel reservebanden, stond een lange auto die bedekt was met een dik grijs zeil.

Dat moest de auto zijn waar iedereen het over had, zei Anders, en hij liep er resoluut op af en pakte het zeil onderaan beet bij de rechterhoek.

Kom even helpen! commandeerde hij geestdriftig. Als we het eraf kunnen krijgen, kunnen we het er ook weer op krijgen!

We moesten er flink aan trekken, het bedekte geheim was langer en breder dan de Amerikaan, maar gelukkig ook lager. We waren tenslotte nog niet zo groot.

Daarna viel onze mond open van verbazing. Het grote zwarte monster leek op niets wat op de autowegen te vinden was. Van voren had hij zilverglanzende lampen, dezelfde zilverglans als de armen die het vouwdak omhooghielden. Hij had drie zijraampjes in plaats van twee zoals gewone auto's. Helemaal vooraan op de lange motorkap troonde een drietandige zilveren ster omrand door een ring.

Anders was de eerste die weer bij zinnen was.

Jezus, het was dus een Hitlerslee!

Het volgende moment stond hij ervoor en probeerde de motorkap open te maken. Het duurde even voordat hij doorhad dat je die aan de zijkant open moest maken en niet van voren.

De motor was nog veel groter dan die in de yank zat. Anders telde twaalf cilinders, maar hij had geen idee van hoeveel pk er sprake was en kon ons niet langer met dezelfde zelfverzekerdheid onderrichten. Hij gaf toe dat hij nog nooit een Hitlerslee in het echt had gezien, hij wist niet eens waarom de auto zo heette.

De achterbank was nog groter dan in de yank, omdat die eigenlijk uit twee banken tegenover elkaar bestond. En de reservestoelen die je vanaf de zijkanten uit kon klappen, onder het extra zijraampje. Het leer van de banken was niet blauw, maar zwart. De halve klas zou achterin hebben gepast.

Het bleek moeilijker om het zeil terug te leggen over de geheimzinnige auto dan om het eraf te halen, maar we gaven het niet op voordat het op zijn plek lag. Voordat we naar buiten slopen, veegden we alle voetstappen in het stof weg. Johan en Anders beloofden het aan niemand te vertellen. Ze zwoeren het.

Toen we de frisse lucht in stapten, viel er natte sneeuw. Cowboytje spelen bij de grot of in het zilversparrenbos kwam niet langer in aanmerking. In plaats daarvan nodigde ik de twee klasgenoten uit om naar het grote

huis te komen en ik vroeg een van de dienstmeisjes of we chocola en kaneelbroodjes konden krijgen.

Het geheim bleef bijna veertien dagen bewaard, dus ik begon te denken dat het gevaar geweken was en dat die garage misschien niet eens verboden terrein was.

Maar dat was zij wel, al legde niemand uit waarom. Er werd over geroddeld in het dorp, zei Harry toen het tijd was voor het pak slaag na het eten, deze keer met een extra portie. Omdat ik toch gepakt was, maakte ik van de gelegenheid gebruik om Harry te vragen wat er bedoeld werd met een Hitlerslee. Dat was dom. Het was een woord dat je niet mocht gebruiken. Dus nu kwamen er vijf klappen bij, boven op het extra portie voor de garage.

Het werd bij elkaar een beetje veel en ik bloedde na afloop op verschillende plekken. Dat was altijd lastig omdat de korsten vastplakten aan je pyjama, zodat het opnieuw begon te bloeden wanneer je 's ochtends moest opstaan en je aankleden.

Ik herinner me die nacht wonderbaarlijk goed. Het raam stond open en het rook naar voorjaar, en ik geloof niet dat ik in slaap viel voordat het licht begon te worden en ik het voorzichtige voorjaarslied van een koolmees hoorde. Dat het hier en daar een beetje pijn deed, had niets met de slape-loosheid te maken, ik had het wel erger meegemaakt. Het kwam doordat ik aan Snorre Zeehond lag te denken. Even plotseling als onverklaarbaar kwam de herinnering kristalhelder bij me op.

Geen enkel ander boek herinnerde ik me zo goed als dat, zelfs niet *De kabouterkinderen* met de afbeeldingen van de drie kleintjes die op de rug van de vleermuis door de noordse zomernacht reisden.

Mama had de gewoonte gehad om goedenachtverhaaltjes aan me voor te lezen voordat ik naar school ging en zelf leerde lezen. En *Snorre Zeehond* was het boek dat ze het vaakst las, waarschijnlijk in het Noors. Ik was er in ieder geval tamelijk zeker van dat het een Noors boek was, maar het was allang verdwenen. Hoe ik er ook naar had gezocht, ik had het niet gevonden en het was net als met de *Sprookjes van Grimm*, ook een verdwenen boek. De volwassenen besloten soms dat bepaalde kinderboeken niet geschikt waren voor kinderen. Bij Johan thuis waren bijvoorbeeld meerdere boeken over Pippi Langkous, maar bij mij waren ze verboden zonder dat ik ooit te weten kwam waarom.

Waarom Pippi Langkous verboden was, kon je misschien nog wel raden, ik had er een beetje in zitten lezen bij Johan thuis toen we in de tweede klas zaten en nog wat kinderlijker waren.

Pippi Langkous was brutaal en deed niet wat de volwassenen tegen haar zeiden. Ze luisterde niet eens naar politieagenten. Dat kon volwassenen natuurlijk tegenstaan.

Maar Snorre Zeehond?

De plaatjes waren zo mooi dat je ze mee kon nemen in je droom en helemaal naar de IJszee kon vliegen. Snorre lag steunend op zijn poten alsof het ellebogen waren op het ijs en keek met grote ronde zeehondenogen omhoog naar de hemel, waar het noorderlicht vlamde in zacht deinende golven. Snorre zat vaak te dagdromen, hoewel overal gevaar dreigde. Het ergst was de zwaardwalvis die zijn vader had opgegeten. Maar dat gaf niet zoveel omdat zijn moeder zo lief was en hem nooit sloeg, zelfs niet als hij iets doms had gedaan.

Het was natuurlijk de Cadillac, de yank, zoals Anders zei, die de herinnering aan Snorre Zeehond had opgeroepen. De bedreigende Amerikaanse auto zag er van voren tenslotte uit als een zwaardwalvis. Hij had ook vinnen aan de achterkant.

De plaatjes waren onmogelijk te vergeten en terwijl ik daar in de vroege voorjaarsdag lag, kwamen ze met messcherpe helderheid terug. Snorres troostende moeder met de lieve ogen, de ijsbeer met de gemene ogen, oom walrus die eruitzag als opa Oscar. Ze waren allemaal naar voren getreden uit de vergetelheid van mijn kindertijd alsof het gisteren was dat mama op de rand van mijn bed had gezeten, me getroost had als ik extra hard geslagen was, en had voorgelezen over Snorre. Ze moest hebben geweten dat hij mijn favoriet was. Misschien zat er ook een verborgen betekenis in het verhaal over een lieve moeder en een opgegeten vader. Maar dat soort freudiaanse interpretaties kunnen moeilijk binnen het bereik van een negenjarige zijn geweest.

Als negenjarige was mijn literaire smaak iets vooruitgegaan ten opzichte van de Kabouterkinderen, Snorre Zeehond en de ongeschikte Pippi Langkous. Nu was het Prins Valiant die mijn fantasie domineerde.

Toen hij jong was had oom Hans Olaf complete boeken gemaakt van Prins Valiant door jarenlang elke week de strippagina uit *Hemmets Journal* te knippen en ze stuk voor stuk in grote albums te plakken; het moet geduld hebben vereist, maar het resultaat was schitterend. Ik kon op een avond alles lezen wat oom Hans Olaf een heel jaar had gekost om te verzamelen. Prins Valiant was een Noor, hoewel hij blijkbaar ook al van het begin af aan vloeiend Engels sprak toen hij schildknaap werd van Sir Gawain. Net als neef Peter, die in Schotland woonde en evenveel van Prins

Valiant hield als ik. We zagen elkaar alleen met Kerstmis en bij andere familiebijeenkomsten, maar we hadden in elk geval bij voorbaat een gespreksonderwerp. Mijn herinnering aan Prins Valiant is even scherp als die aan Snorre Zeehond of de Kabouterkinderen, het is alsof sommige dingen zomaar verdwijnen en andere blijven, en wat mij betreft heeft het vooral met beelden te maken. De Kabouterkinderen op de vleermuis, Snorre Zeehond op het ijs onder het noorderlicht, Prins Valiant vermomd als demon die boven de verschrikte roofridders zweefde.

De slapeloze voorjaarsnacht moet enorm geheugenintensief zijn geweest, alsof Snorre een hele elektrische keten op gang had gebracht.

Op weg naar school de volgende ochtend herinnerde ik me hoe de zwaardwalvis en de ijsbeer heetten (nu moet ik toegeven dat ik het vergeten ben, maar ik zal het opzoeken), namen en beelden zijn compleet andere dingen om te onthouden.

Ik leidde de fiets de eerste steile helling van de Källvägen op om niet het risico te lopen uit te glijden tussen de kleine voorjaarspoeltjes in het zacht geworden grind. Als je je op weg naar huis vuilmaakte, was het niet zo erg, dan kleepte je je gewoon om wanneer je thuiskwam. Maar op school moest je schoon en heel zijn, dat was iedereen omdat er in Saltsjöbaden allemaal gewone mensen waren. Het was niet zoals in Norrköping.

Dat moet de gedachteassociatie zijn geweest. Ik had lang niet aan Norrköping gedacht, het was net zo vergeten geweest als die boeken. Maar nu kwamen de beelden terug.

Wanneer je er was, was het niet vreemd, althans niet in het begin. Of misschien was alles in Norrköping even vreemd als welke andere plaats ook voor wie in de eerste klas moest beginnen.

De stroom van beelden die nergens vandaan leek te komen maalde door mijn hoofd. Het groene water in het zwembad, oude stevige dames die de eersteklassers één voor één in hun nekvel pakten, de gevangene in een grote houten kuip met zinken beslag duwden en met boenders schrobden zodat je huid helemaal roze werd, de klasgenoten die niet konden zwemmen, hoe ik natuurlijk werd vrijgesteld van zwemles en zoveel mocht spelen als ik wilde buiten in het zwembad van de volwassenen terwijl mijn klasgenootjes met gekruiste benen en omgesnoerde zwemgordels van kurk moesten zitten om droogzwemmen te oefenen. Het waren tenslotte stadskinderen die ver van de zee woonden en het niet zo goed hadden gehad als kinderen in Saltsjöbaden en op Sandhamn, waar ze al op vijfjarige leeftijd leerden zwemmen. Zonder protest en zonder pardon

gooide opa alle Lauritzen-kinderen in het water voor de steiger, ongeacht de temperatuur. Voor een Lauritzen was zwemmen even vanzelfsprekend als zeilen.

We woonden in ieder geval mooi in Norrköping, naast de Rijksbank en vlak bij het stadhuis met de hemelhoge toren.

Harry had een van de fabrieken van opa over mogen nemen, moest directeur genoemd worden en had een open rode auto met neerklapbaar dak gekocht. Maar het was een Engelse auto, een Austin A 90 Atlantic, dat had opa niet op prijs gesteld. Harry beweerde dat hij 90 pk had en 160 kilometer per uur haalde, dat kon je op de snelheidsmeter zien.

Het vreemde aan Norrköping was dat niet alle mensen gewoon waren, zoals in Saltsjöbaden. Aan de andere kant van de rivier rond de Tuppen-katoenweverijen woonde een heel ander soort mensen. Mama had me verboden om de brug over te steken.

Na een tijdje paste ze het verbod een beetje aan. Ik had namelijk een klasgenootje dat Lasse heette en Lasses vader was directeur bij Tuppen, hoe ze dat ook te weten was gekomen. Als ik na school bij Lasse thuis werd uitgenodigd, kon hij ook bij ons thuis worden uitgenodigd, dus was het toegestaan om de brug over te steken naar de andere kant van de rivier.

Het kon niet anders dan een kwestie van tijd zijn voordat ik in de problemen zou komen met het brugverbod, en toen dat gebeurde ontwikkelde het zich nachtmerrieachtig in al zijn onbegrijpelijkheid.

Ik werd uitgenodigd bij Jane, zoals ze haar naam schreef, ook al sprak je het uit als Djeen.

Ik had haar al bij mij thuis uitgenodigd, we hadden doktertje gespeeld in mijn hut in de tuin. Nu was het dus haar beurt om mij uit te nodigen en tot zover was er niets vreemds aan.

Maar ze woonde aan de andere kant van de rivier.

Toen dat tot me doordrong, kon ik moeilijk nee zeggen. Het was veel te ingewikkeld om uit te leggen dat mama me had verboden om de rivier over te steken, ik begreep het zelf niet eens. De stroomversnellingen in de rivier waren natuurlijk gevaarlijk, maar waarom zou juist ik erin vallen? En als het was toegestaan om de brug over te steken als ik naar Lasse ging, dan kon het niet gevaarlijker zijn om naar het huis van Jane te gaan.

Hoewel het risico om betrappt te worden klein was. Eenmaal is geenmaal. En niemand zou het doorvertellen.

Het was ongemeen spannend om de brug over te steken naar het verbodene. Er kwam rook uit schoorstenen, alle rood bakstenen huizen zagen er

hetzelfde uit, net als alle trappen. Op de straten zag ik alleen schoolkinderen die op weg waren naar huis, geen volwassen mensen.

Jane woonde vier wijken van de brug af in een van de hoge bakstenen huizen. Er was geen lift.

Toen we bij haar thuis kwamen op de derde verdieping haalde ik diep adem en nam me voor om alles goed te doen en welopgevoed te zijn. Zo begon de kwade droom en wat spannend leek werd onaangenaam.

Ik liep vastbesloten naar de gastvrouw toe die bij een zinken aanrecht met een gootsteen stond en net een spiritusbrander aanstak, maakte een buiging en zei dat mijn naam Eric Lauritzen was en dat ik was uitgenodigd door Jane.

Ze staarde me alleen vreemd aan en gaf geen antwoord.

Daarna stelde ik voor dat Jane en ik ons terug zouden trekken naar Janes kamer om ons huiswerk voor morgen te maken.

Toen keek ze me nog vreemder aan en zei iets wat ik niet begreep, het was blijkbaar haar dialect, en wees op een houten bank aan de andere kant van de keuken. Daar gingen we naast elkaar zitten en ik sloeg het schoolleesboek open dat begon met ‘Vader roeit en Moeder is lief’.

De gastvrouw was Oostzeeharing aan het bakken. Jane fluisterde dat ze geen eigen kamer had, de andere was van mama en papa. Ze leek zich te schamen en ik begon er spijt van te krijgen dat ik met haar mee was gekomen, ook al was ik uitgenodigd.

Daarna werd het nog erger.

Haar vader kwam thuis met haar oudere broer en een volwassene die haar oom leek te zijn.

Ik kwam natuurlijk overeind en probeerde hen te begroeten en me voor te stellen, maar toen lachten ze alleen, keken elkaar aan en schudden hun hoofd alsof ik iets verkeerd had gedaan.

Het was onbegrijpelijk.

De mannen spatten om de beurt water in hun gezicht en wasten zich onder hun armen bij de koudwaterkraan en de gootsteen.

Ze gingen blijkbaar vroeg eten en toen werd de pasgebakken Oostzeeharing geserveerd met gekookte aardappels. Ze boden mij niet aan als eerste te nemen, hoewel ik te gast was, maar dat was misschien niet zo vreemd omdat ik tenslotte een eersteklasser was.

Maar ik moest nu opletten dat ik niet nog meer blunders beging. Ik nam maar één Oostzeeharing, net als de anderen, en niet eens evenveel aardappels.

Te laat ontdekte ik dat de anderen de Oostzeeharing niet ontgraatten, maar hem gewoon met vinnen en graten en al opaten.

Het werd stil rond de tafel. Iedereen staarde naar mijn ontgrate Oostzeeharing en Janes vader sloeg met zijn vuist op tafel en zei iets wat klonk als en nu is het verdomme genoeg!

Ze zeiden dat ik moest maken dat ik wegwam. Ik was zo verbaasd dat ik bleef zitten zonder het te begrijpen, maar toen kwam Janes vader dreigend overeind. Ik glipte weg naar de buitendeur, maar dacht er op het laatste moment aan om me om te draaien, een buiging te maken en te bedanken voor het eten.

Toen ik de straat op liep, was het vol met mensen op weg naar huis vanuit de fabrieken, zowel mannen als vrouwen, de meesten met blauwe kleren aan, de mannen met petjes en de vrouwen met sjaals. Iedereen was te voet, aan deze kant van de rivier waren geen gele trams.

Het was allemaal onwerkelijk. Het was alsof het niet was gebeurd, al kon ik de baklucht nog steeds in mijn kleren ruiken. Dus toen ik bij de brug kwam bleef ik even staan, keek omlaag naar de zwarte draaikolken en dacht dat het goed kon zijn om nog even in de buitenlucht te blijven staan zodat de geur me niet zou verraden.

Het hielp niet.

Ik was veel te vol van het onbegrijpelijke en versprak me al gauw toen ik mama vroeg waarom sommige mensen de Oostzeeharing niet ontgraatten of de aardappels niet schilden. Ze begreep direct dat ik aan de andere kant van de rivier was geweest en zo was ik door pure domheid betrapt.

Het werd natuurlijk extra straf boven op het pak slaag na het eten.

De volgende dag vertelde Jane dat ze ook een pak slaag na het eten had gekregen omdat ze iemand thuis had uitgenodigd die blijkbaar niet goed genoeg was. Welke andere conclusie had ik kunnen trekken? Jane gebruikte een woord dat ik nooit eerder had gehoord en dat na zo lange tijd onmogelijk terug te halen is.

Je zou kunnen gokken op klassenvijand.

Maar herinneringen zijn bedrieglijk. Wat ik me het best herinner van dat eerste schooljaar in Norrköping was het zwembad, hoe ik voor het eerst van de driemeterplank durfde te springen, hoe een van de badmeesters me onder zijn hoede nam terwijl mijn klasgenootjes nog bezig waren met hun kurkgordels en me veel beter leerde borstcrawl, met rechtere armen en mijn hoofd stil. Of de grote zwarte wolken van krassende kauwen rond de toren van het stadhuis tegen de donkere herfsthemel of hoe een klasgenoot

een Amerikaanse tank als kerstcadeau had gekregen, of een uitstapje naar het zomerhuisje van de juf bij een kronkelende zwarte rivier waar schrijvertjes waren en waterlopers door hun knieën bogen op het wateroppervlak, of hoe mama en Harry een groot kerstboomfeest hielden voor alle klasgenoten die aan de goede kant van de rivier woonden, hoe ik had gezegd om een Amerikaanse tank en het leek compleet ondenkbaar, hoewel hij niet bijzonder duur kon zijn.

Gelukkig duurde de verbanning naar Norrköping slecht een jaar. Daarna mocht Harry geen directeur meer zijn en werd de rode Engelse auto verkocht voordat we terugverhuisden naar Saltsjöbaden.

Ik begon in klas 2A, die was verplaatst naar het gemeentehuis dat oom Lauritz had gebouwd. In Saltsjöbaden was iedereen gelijk en je liep er niet, zoals in Norrköping, het risico dat je je belachelijk maakte bij een klasgenoot omdat je niet goed genoeg was. Aan beide kanten van de Tattbybron woonden gewone mensen.

Het was tijdens de kerst dat jaar dat ik een schandaal veroorzaakte dat even onmogelijk te voorzien als te begrijpen was. Een kleine troost was misschien dat Harry de omvang van mijn onopgevoede gedrag ook niet leek te begrijpen, zodat het pak slaag na het eten zoals beloofd uit kon blijven tijdens de kerstdagen.

Ik was niet bijzonder dankbaar voor deze barmhartigheid omdat het niet moeilijk te begrijpen was waarop deze gratie berustte. Het had niet direct met kerstvrede en het kindeke Jezus te maken.

Opa hield niet van kinderslaag, zoals hij het noemde, al was het nog steeds wettelijk toegestaan. En in de grote villa besliste hij. Zo eenvoudig was het.

In de chauffeurswoning, waar mama met haar gezin in was getrokken nu er geen chauffeur meer was, was het heel anders. Daar zag niemand iets en daar hoorde niemand iets.

En hoe zou het ook gegaan moeten zijn na een kerstdiner in Villa Bellevue? Harry kon zich moeilijk verontschuldigen, zijn 'knul', zoals hij mij noemde, meenemen naar een van de salons om een van zijn pakken slaag na het eten te geven. En hij had zijn spullen ook niet bij zich, de kledingborstel niet, de lange smalle schoenlepel van roestvrij staal niet, en de hondenriem niet die ook een zweep was, het pijnlijkste instrument.

Hierdoor was de kerstvakantie de mooiste tijd van het jaar, op de zomers op Sandhamn na, wanneer Harry grotendeels in Stockholm was.

Er was een groot verschil tussen mij en de neven en nichten, ik kende de weg in Villa Bellevue als mijn eigen broekzak. Ik mocht zo lang in de speelkamer blijven als ik wilde, als ik na afloop alles maar weer in de kasten zette. Behalve op de grote feestdagen waren ik en mijn broertje Axel de enige kinderen in de buurt en Axel was nog te klein voor de avonturen die in de onuitputtelijke speelgoedkasten te vinden waren, overblijfsels uit de tijd dat mama, mijn ooms, tante Johanne en tante Rosa klein waren.

In de speelgoedkasten zaten elektrische treinen, duizenden meccano-deeltjes, stoommachines, autootjes, schommelpaarden, natuurgetrouwe poppen, poppenhuizen met compleet meubilair, revolvers met holsters, pijl-en-bogen, tomahawks, modelvliegtuigen en nog veel meer. Maar niet alleen de speelgoedkasten waren aantrekkelijk in Villa Bellevue. Er was ook nog de grote spookachtige zolder. De trap ernaartoe begon in een gang achter de speelkamer.

Op zolder waren veel plekken waar je je kon verstoppen tussen de tuinmeubelen, kleerkasten, kisten met oude vlaggen of seinvlaggetjes voor de Bedoeïen of een van de andere boten, oude stuurwielen, stootkussens, ankers, lantaarns, enorme lampions voor de kreeftenfeestjes, rijen met wolfshuiden voor sledetochten, schilderijen waar geen plek voor was of waar iemand genoeg van had gekregen, ouderwetse lampen met zijden kappen, marmeren beeldjes of vogelbadjes van gietijzer. Het was een andere wereld, een onderwereld waar van alles kon gebeuren.

Hoewel ik daarboven veel tijd doorbracht, duurde het langer dan een jaar voordat ik de geheime schat vond in een geheim vak op de bodem van een van de grote kleerkasten.

Langzaam en geluidloos wurmde ik me onder de kast op een geheime missie voor de Oerwoudpatrouille toen ik ontdekte dat de bodem van de kast ongelijk was. Als je van bovenaf door de deuren keek zag het eruit alsof hij overal even diep was.

Maar van onderaf was het geheime vak te zien. Het duurde even voordat ik erachter was hoe je het moest openmaken, de constructie was geraffineerd. Ten slotte vond ik de verborgen pal en toen hoefde ik het deksel alleen nog maar voorzichtig open te wrikken.

Er lag een zwarte aktetas. Hij was zwaar, maar zat niet op slot.

Toen ik hem met bonkend hart opende, was de geheime schat meteen te zien.

Het eerste wat je zag was een grote dolk in een zwartleren schede met zilveren beslag en een heft van ivoor, waarschijnlijk.

Verder leken het voornamelijk papieren te zijn, geschreven in een taal die ik niet kon lezen, maar boven op de papieren lag een groen fluwelen kussen met een vreemde ring en vier medailles van zwart en zilver. Eerst bestudeerde ik de ring, die me deed denken aan de doodskopring van Het Fantoom, maar met meerdere kleine doodskoppen in plaats van één grote, en tussen de doodskoppen geheime tekens die Vikingrunen leken te zijn.

De medailles voelden zwaar aan in mijn hand, misschien waren ze van echt zilver. Ik herkende ze niet, maar begreep dat het moest gaan om iets wat waardevol en toch geheim was.

Ik had niemand over de geheime schat verteld, geen woord. Dat kon ik niet. Wat zo nauwkeurig verborgen was, hoorde niet gevonden te worden door nieuwsgierige kinderen, dat kon iedereen op zijn vingers natellen.

Die kerst mochten we voor het eten spelen en lawaai maken zoveel als we wilden. Mama had verteld dat het anders was toen zij klein was. Toen moest ze net als haar broers stil en aandachtig in pas gestreken matrozenpakken zitten wachten op het eten. Vooral op eerste kerstdag waren ze streng geweest.

Maar nu waren het nieuwe tijden met moderne regels. ‘De neven’ en ik, dus de jongens van tante Johanne en tante Rosa, speelden elk op een stokpaard riddertje in de speelkamer. Neef Peter uit Schotland had eerst, in zijn een beetje vreemde Zweeds, voorgesteld dat de oorlog tussen Schotland en Noorwegen aan de ene en Zweden aan de andere kant zou gaan.

Maar dat ging niet, dat zou oneerlijk zijn geweest omdat Peter en ik, die dus Schotland en Noorwegen moesten vertegenwoordigen, twee jaar jonger waren dan Eilert en Henning, die de Zweden zouden zijn geweest. We moesten in plaats daarvan burgeroorlogje spelen, Henning en ik aan de ene kant, Peter en Eilert aan de andere.

We begonnen met houten zwaarden. Maar dat deed te veel pijn en we konden niet onder het bloed zitten voor het eten. We gingen over op kus-sens. De strijd golfde hard en gelijk opgaand heen en weer zonder dat er een kant won, maar we werden allemaal moe.

Toen we achteraf zaten te lachen en uit te hijgen meende Peter dat als het in Schotland was geweest we allemaal een medaille hadden gekregen na zo’n gevecht.

Daardoor kwam ik op dat onbegrijpelijk domme idee. Veel te ijverig, zonder na te denken en met rode wangen, rende ik naar zolder om de medailles te halen.

Toen we even later op onze stokpaarden de trappen af kwamen galopperen waren we er zeker van dat de volwassenen zouden lachen en applaudisseren wanneer we een rondje maakten door de kerstsalon, waar ze met drankjes in hun hand voor het haardvuur zaten, en mijn broertje en Peters zusje Elizabeth zagen er stil en aandachtig uit als uit de tijd dat mama klein was.

Iedereen lachte en we hadden ons rondje bijna voltooid en waren op weg naar de eetkamerdeur. We stonden op het punt om te ontsnappen.

Maar toen gaf oma Christa een gil, luid en snerpnd alsof ze enorm veel pijn had. We bleven staan, oma Christa wees en het werd helemaal stil in de kamer. De volwassenen staarden naar ons alsof ze hun ogen niet konden geloven.

Het waren de geheime medailles waarvan ze geschrokken waren.

Tante Johanne hervond zichzelf als eerste en liep met lange, resolute stappen naar me toe en haalde de medaille weg. Ik had de mooiste gepakt, die om je nek moest hangen aan een zwart-wit-rood lint. Ze liep door naar Eilert en Henning en stak alleen haar hand uit. Ze deden gehoorzaam de medailles af. Neef Peter had de zijne al afgedaan en gaf hem snel, alsof hij in zijn hand brandde.

Er was geen enkele twijfel over wie de schuldige was.

Laat me meteen zien waar je ze hebt gevonden! beval ze terwijl ze me strak aankeek.

Het was compleet stil in de kerstsalon toen ik tante Johanne beschaamd voorging door de schuifdeuren naar de grote eetkamer en de trap op naar de bovenverdieping. Ze droeg alle medailles in één hand.

Toen ze de aktetas boven op zolder zag, las ze snel een paar van de bovenste papieren door, gaf het op, gooide de hele ritselende stapel achteloos in de aktetas en knipte hem dicht.

Ze zat even op haar hurken en leek na te denken voordat ze plotseling overeind kwam met de aktetas in haar hand.

Deze neem ik onder mijn hoede, zei ze zonder bijzonder kwaad te klinken. Er zijn dingen waar je niet over praat, dit is er zo een. Ik zal het tegen mijn jongens zeggen en daarna is het alsof dit niet is gebeurd. Begrijp je?

Ik had er niets tegen in te brengen en wist sowieso niets te zeggen.

Het werd een heel stil kerstdiner, zowel aan de tafel van de volwassenen als aan die van de kinderen, waarbij iedereen zijn stokvis at zonder een kik te geven. Niemand zei iets over het schandaal, iedereen deed alsof er niets was gebeurd. Maar dat was er wel.